

הרב יעקב מדין

ר"מ בישיבת הר-עציון אלון שבות

מה עניין שמיטה אצל הר סיני

א

וידבר ידוד אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לידוד: (ויקרא כ"ה א-ב)

המדרש והמפרשים תמחו על ההזכרה המיוחדת של הר סיני דווקא במצוות השמיטה, ושאלו, במה נתייחדה מצווה זו מאחרות בכך.

מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני ותורת כוהנים, רש"י ורמב"ן שם).

תשובתם של המדרש ושל המפרשים אינה מייחדת את השמיטה ממצוות אחרות ביחסה להר סיני, והיא רואה בשמיטה מייצגת ובנין אב לכל המצוות כולן.

אולם הקשר המיוחד בין מצוות השמיטה והיובל מוסיף והולך לאורך התורה כולה, וחושף לפנינו ברובד הפשט קשר מיוחד בין שתי מצוות אלו במיוחד לבין מעמד הר סיני, קשר שעל גביו נוכל לבנות את המדרש, המרחיב את הקשר לכלל המצוות.

לשם כך, הבה נתבונן במבנה פרשת בהר (ויקרא כ"ה א - כ"ו ב). הפרשה כוללת בתוכה שני קובצי מצוות בלבד, מצוות השמיטה ומצוות היובל. יחד עם קובצי מצוות אלו יש לפרשה כותרת פתיחה, שבה אנו עוסקים, וארבע מצוות שנזכרו בחטף בסיומה של הפרשה, ושעל פניהן נראה, שאין בהן כל חידוש מצד עצמן, שהרי הוזכרו פעמים רבות בתורה.¹

ננסה לכתוב את הפתיח לפרשה ואת סיומה בהינף קולמוס אחד:

וידבר ידוד אל משה בהר סיני לאמר (כ"ה א).

כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ידוד

1. פרט לחידוש של אבן משכית, המופיע כאן כפרט בתוך כלל ידוע.

א-לוהיכם: לא תעשו לכם אלילים ופסל ומעבה לא תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני ידוד א-לוהיכם: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ידוד (כ"ה נה - כ"ז ב).

ארבע המצוות החותמות את הפרשה זהות לארבע מצוות הברית הפותחות את מעמד הר סיני ועשרת הדברות: אנכי ה' א' אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, איסור עשיית פסל ומסכה, האיסור לשאת את שם ה' לשוא (שכמעט בכל מקום בתורה בא לידי ביטוי במצוות יראת מקדש, במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם. ועיין למשל תהילים כ"ד ג-ד: "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו- נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה").

כלומר, משמעות קובץ הפסוקים (המלאכותי) שהבאנו הוא, שה' אמר למשה בהר סיני את עשרת הדברות (או לפחות את ארבעת הראשונים שבהם). אלא שבתווד, בין הזכרת מעמד הר סיני לבין הזכרת הדברות, כתובות מצוות השמיטה והיובל.

חשוב להדגיש! אין מדובר על מסגרת חיצונית בלבד למצוות שמיטה ויובל, מסגרת שבה נוכל לומר, שמצוות השמיטה והיובל אינן אלא דגם מייצג של כל המצוות הקשורות להר סיני, וכפי שנתפרש לעיל. שהרי פסוק המפתח שבמצוות הברית, זה המזכיר את מצוות 'אנכי ה' א-לוהיך', קשור בטבורו גם לסיומה של מצוות יובל שנידונה שם, לפרשיית עבד עברי הנמכר לגוי, וכפי שהיו ישראל קודם יציאת מצרים:

ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו: כי לי בני ישראל עבדים הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ידוד א-לוהיכם (כ"ה נד- נה):

כלומר, הפסוק החותם את מצוות שמיטה ויובל הוא הפסוק הפותח את מצוות הר סיני.

ושוב עולה ביתר שאת השאלה: מה ענין שמיטה אצל הר סיני?

ב

הבה נתבונן מעט במסגרת הכוללת יותר של פרשתנו. בפשטות נראה, שהתורה ייחדה חטיבה מיוחדת לפרשת השמיטה והיובל שבפרשת בהר יחד עם פרשת ברכות וקללות שבפרשת בחוקותי. פרשה זו פותחת כאמור:

וידבר ידוד אל משה בהר סיני לאמר (כ"ה א):

ומסיימת:

אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן ידוד בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה (כ"ו מו)²:

שוב כפי שאמרנו לעיל: הקשר בין פסוקי הר סיני לפסוקי הברכות והקללות אינו חיצוני בלבד. שהרי סיומן של הברכות הוא בהזכרת מצוות 'אנכי ה' א-לוהיך':
אני ידוד אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם קוממיות (כ"ו יג):

סיומן של הקללות הוא בהזכרת מעמד הר סיני:

ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ידוד א-לוהיהם: וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לא-לוהים אני ידוד: אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן ידוד בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה (כ"ז מד - מו):

הרי שהגאולה שבעקבות קללת הגלות קשורה בזכרון ברית הר סיני.

ננסח אפוא שתי שאלות דומות לשאלתנו לעיל על השמיטה: (א) מה עניין ברכות וקללות אצל מצוות שמיטה ויובל? (ב) מה עניין ברכות וקללות אצל הר סיני?

א

במבט ראשון נראית תשובה פשוטה לשאלה הראשונה, עניין ברכות וקללות אצל שמיטה ויובל. שהרי כל עניינן של הברכות ושל הקללות הוא על קיום מצוות השמיטה ועל הפרתה. בקיומה:

2. ישנה מסגרת נרחבת יותר, ויריעתנו תקצר מלעסוק בה עתה, והיא כוללת בתוך החטיבה הנזכרת גם את מצוות ערכין וחרמין המופיעות בהמשך והחותמות את חומש תורת כוהנים: "אלה המצוות אשר צוה ידוד את משה אל בני ישראל בהר סיני" (כ"ז לד). כרגע רק נרמזו לכך, שהן עוסקות בקדושת האדם ובקדושת האדמה (והרכוש) מכוח מוצא שפתיו של האדם בנדרו. הן מקבילות בכך למצוות השמיטה והיובל בצו המפורש מאת ה'. לא נאריך בכך עתה.

פרשת השנה השביעית	הברכות
ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה (כ"ה יט): וזרעתם את השנה השמינת ואכלתם מן התבואה ישן (כ"ה כב):	ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם (כ"ו ד-ה) ואכלתם ישן נושן (כ"ו י)

והקללות נאמרו על הפרתה של ברית השנה השביעית:

אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ
והרצת את שבתתיה: כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתתכם בשבתכם
עליה (כ"ו לד- לה).

וכן בהמשך:

וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק: אף את בריתי אברהם אזכר והארץ
אזכר: והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם יען
וביען במשפטי מאסו ואת חקתי געלה נפשם (כ"ו מב- מג).

וכך עולה גם בכתבי הקודש:

ויגל השארית מן החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס: למלאות
דבר ידוד בפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות
שבעים שנה (דהי"ב, ל"ו כ- כא).

אף בנביאים נראה, שהעוון 'המכה בפטיש', העוון הלאומי האחרון לפני החורבן,
העוון שחתם את גזר הדין, היה כיבוש העבדים לאחר שחרורם בשנה השביעית
(עיין ירמיהו ל"ד). וכנגד זה נגזר דינה של הארץ לרצות את שבתותיה, ונגזר דינם
של ישראל להיות לעבדים למלך בבל במשך שבעים שנה.

ואף שהוכחנו את הקשר בין פרשת השמיטה והיובל לפרשת ברכות וקללות, עדיין
עלינו לבאר מה טיבו של קשר זה.

ד

עד שלא נבאר זאת, נשוב לקשר השני, זה שבין פרשת הברכות והקללות לבין מעמד הר סיני ועשרת הדברות, ונדון על שיבוצה המתאים של פרשת ברכות וקללות מבחינה כרונולוגית. לשם כך נלך בעקבות שיטתו של רבי ישמעאל במחלוקת התנאים בביאור ספר הברית שהוקרא במעמד הר סיני, ונקבל לשם כך את דעת הראשונים הסוברים, שספר הברית הוקרא באוזני העם קודם עשרת הדברות³. וכך מתואר מעמד קריאת ספר הברית בהר סיני:

ויכתב משה את כל דברי ידוד וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לידוד פרים: ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על המזבח: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ידוד נעשה ונשמע: ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ידוד עמכם על כל הדברים האלה: ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל: (שמות כ"ד ד - ט).

ובמחלוקת התנאים במכילתא על טיבו של ספר הברית:

ר' ישמעאל אומר, בתחילת העניין מה הוא אומר, 'ושבתה הארץ שבת לה' שש שנים תזרע שדך וגו', שמיטים ויובלות ברכות וקללות; בסוף העניין מה הוא אומר, 'אלה החוקים והמשפטים והתורות'. אמרו מקבלין אנו עלינו, כיון שראה שקבלו עליהם נטל הדם וזרק על העם, שנא 'ויקח משה את הדם ויזרק על העם'. אמר להם, הרי אתם קשורים ענובים תפוסים, מחר בואו וקבלו עליכם המצות כולן. ומכילתא דרבי ישמעאל יתרו, מס' דבחדש יתרו פרשה ג'.

עולה מדבריו של רבי ישמעאל בבירור, שספר הברית הוא ספר ברכות וקללות שבפרשת בחוקותי. גם בדברים כ"ז-כ"ח משמע, שספר הברית שציווה ה' לכתוב את בני ישראל בארץ מואב הוא ספר ברכות וקללות. כך נראה גם מן המעמד שבו קרא יאשיהו את דברי ספר הברית הנמצא בבית המקדש באוזני העם⁴. ברית זו נזכרת הן בברכה, הן בתוכחה והן בנחמה שאחריה.

בברכה:

ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם ויקרא כ"ו ט).

3. רש"י והחזקוני, נגד הרשב"ם, הראב"ע הרמב"ן.

4. עיין מלכ"ב כ"ב-כ"ג. אמנם שם מדובר בפשטות על ברכות וקללות שבברית ערבות מואב במשנה תורה (פכ"ח).

והן בקללה:

והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית (שם פס' כה).

כלומר, מקומה הכרונולוגי של פרשת הברכות והקללות שבסוף תורת כוהנים הוא בספר שמות בתיאור מתן תורה⁵. הברכות והקללות הוקראו לעם במעמד כריתת הברית קודם מתן תורה, ועליהן נאמר:

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ידוד נעשה ונשמע: (שמות כ"ד ז).

על פי זה ייתכן שיובן השבח הגדול שמשבחים חז"ל את גבורתם של אומרי 'נעשה ונשמע'.

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע (שבת פ"ח ע"א)

שהרי קיבלו עליהם את הקללות על כל מוראותיהן עוד לפני שידעו מה יצווה עליהם הקב"ה בתורתו. והרי הם כמלאכים, המוכנים בכל עת לשליחותו של הקב"ה ללא סייג וללא מורא.

שבחם זה של ישראל נזכר פעם נוספת:

רב חונא תני בשם רבי אחא אומר אלו ישראל שהיא אומר גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו שהקדימו עשיה לשמיעה רבי יצחק נפחא אומר אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שם גבורי כח רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מפורצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר, ושנו רבותינו איזהו גבור הכובש את יצרו (תנחומא, ויקרא סימן א ד"ה ויקרא).

כלומר, שומרי שביעית הרי הם כאומרי 'נעשה ונשמע'. המדרש מבאר היגיון זה בקושי שבקיום מצוות השמיטה, ובמידת הביטחון והאמונה שיש לגייס לצורך שמירתה. אך זהות הדרשה בין שני התחומים הנזכרים - שמירת השנה השביעית ואמירת 'נעשה ונשמע' בהר סיני - יחד עם העובדה שלא ניתן להפריד את פרשת השמיטה והיובל שבפרק כ"ה מפרשת הברכות והקללות שבפרק כ"ו, וכפי שהעלינו בתחילת דברינו, ושתיהן מהוות יחידה אחת, מובילות למסקנה, ש**ספר**

5. בסוף פרשת משפטים בפרק כ"ד, בתיאור קריאת ספר הברית באזני העם. וכן פירשו הראב"ע בויקרא כ"ה והחזקוני בשמות כ"ד ועוד.

הברית שניתן בהר סיני כלל בתוכו גם את פרשיות השמיטה והיובל וגם את פרשת ברכות וקללות. שוב עולה מחדש השאלה, מה עניין שמיטה (ויובל) אצל ספר הברית ומעמד הר סיני⁶.

ה

פתרון שאלת הקשר בין מצוות השמיטה למעמד הר סיני מצוי לענ"ד במצוות הקהל, שזמנה מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות⁷.

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסוכות: בבוא כל ישראל לראות את פני יודד אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד

6. לא נאריך במאמר זה בין שנת היובל למעמד הר סיני בנוסף למה שכתבנו על הקשר בין השמיטה להר סיני. נסתפק אפוא בהזכרת נקודות בודדות הקושרות אף את היובל למעמד הר סיני:

1. תפקידה המרכזי של שנת היובל הוא להעמיק עוד יותר את המסרים של שנת השמיטה: (א) שחרור העבדים [גם בשנה השביעית יוצאים העבדים לחופשי, אך במגבלות: א] כל עבד יוצא בשנה השביעית לעבדותו, ואין בעבדות שנה שביעית לכל העם. ביובל יוצאים כולם בשנה אחת. (ב) בשנה השביעית יוצא העבד לרצונו בלבד. בשנת היובל הוא יוצא גם בעל כורחו. (גם נרצע יוצא ביובל). (ג) נמכר לגוי, לשיטה שנקבעה להלכה אינו יוצא בשנה השביעית, אך יוצא ביובל]. בא להזכיר לנו את יציאת מצרים, שבה הוציאנו ה' מבית עבדים. אדם ממוצע חווה את היובל פעם אחת בחייו, והוא מקיים בה את דברי חז"ל: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". (ב) חזרת הנחלה לקב"ה אינה זמנית. הנחלה חוזרת בשנה השביעית לה', ובשנה השמינית, שנת היובל, הקב"ה נותן אותה מחדש כמו בימי יהושע בן נון ליורשי הנחלה מקדמת דנא, מימי יציאת מצרים וכניסת עם ישראל לארץ. תחושת קבלת הארץ מאת ה' כגרים ותושבים מקבלת בשנה זו ממשות.

2. קדושתה המיוחדת של השנה הבאה לידי ביטוי בהעברת שופר תרועה (ויקרא כ"ה ט) ועל כך שמה – שנת היובל (על פי רש"י בפס' י בניגוד לרמב"ן) מזכירה את כיבוש הארץ בימי יהושע. הכניסה ליריחו הייתה "במשוך בקרן היובל". הכניסה ליריחו נכתבה במכוון בסגנון המזכיר את מעמד הר סיני. "והיה במשך בקרן היובל ... ועלו העם איש נגדו" (יהושע ו' ה). "במשך היובל המה יעלו בהר" (שמות י"ט יג). גם המפגש בין יהושע למלאך ביריחו דומה למפגש בין משה למלאך ה' בסנה. (גם ספירת חמישים שנות היובל דומה בהלכותיה ובסגנונה לספירת חמישים ימי העומר. על פי מדרש חז"ל גם ספירה זו קשורה להכנות למעמד הר סיני ולמתן תורה גם הדמיון בין הנאמר בפרשת יובל – "והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי (ויקרא כ"ה כג) לבין הנאמר במעמד הר סיני "והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ" (שמות י"ט ה) מעלה את הקשר בין היובל להר סיני).

7. מן הראוי לציין כאן, שעל פי פשטי המקראות מתחילה שנה החדשה לא בא' בתשרי, אלא בכ"ב בתשרי, ביום השמיני חג העצרת. מצוות הקהל המתקיימת על פי הלוח שלנו בחג הסוכות של תחילת השנה השמינית, שמה בתורה הוא בחג הסוכות של סוף השנה השביעית. כלומר, חג הסוכות מסיים את השנה הקודמת, ואינו בתחילת השנה החדשה. שמו של חג האסיף בתורה

כל ישראל באזניהם: הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ידוד אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת: ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ידוד אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה: (דברים ל"א י-ג).

ההשוואה בין תאור מעמד הקהל לבין תאור מעמד הר סיני במשנה תורה ברורה מאליה:

יום אשר עמדת לפני ידוד אלהיך בחרב באמר ידוד אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון: (דברים ד' ו).

נראה, שהתורה באה לומר בהשוואה זו, שמעמד הר סיני אינו יכול להישאר אירוע חד פעמי בקורות האומה, ועליו להתחדש מדי שבע שנים. אמנם, התגלות השכינה לעיני כל העם, דבר ה' מן השמים ונבואת משה הם אירועים שקרו פעם אחת, ושלא ניתן לחדשם לפרקים. אך את הצד השני של מעמד הר סיני, קבלת התורה באמירת 'נעשה ונשמע' על ידי כל העם בקול אחד, יש צורך לחדש כל שבע שנים, במועד שנת השמיטה בחג הסוכות.

הקשר שאנו דנים בו בין מעמד הר סיני לבין שנת השמיטה דווקא, יבואר אפוא דרך גורם שלישי - חג הסוכות.

הוא 'בצאת השנה' (שמות כ"ג טז) או 'תקופת השנה' (שם ל"ד כב), כלומר, בעת סיומה להקיף. גם הסברה נותנת שחג האסיף מסיים את השנה (החקלאית), שהרי חג הסוכות הוא חג האסיף. היום השמיני הוא תחילת השנה, שהרי בו מתפללים על הגשמים לקראת המחזור החקלאי החדש. עוד נציין, שמפשטי המקראות ביחזקאל עולה, ש'ראש השנה' הוא שמו של החדש כולו, ולא של היום: "בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְלִלְוֹתֵינוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּעֶשְׂרִי לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הִקְתָּהּ הָעִיר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה". גם מנהגנו במחזור השנתי של קריאת התורה מסייע להבנה שהשנה מתחילה ביום השמיני חג העצרת. הקשר בין תאריך זה לראש השנה שאנו נוהגים בו ביום הזיכרון בא' בתשרי וליום הכיפורים שבו מתקדשת שנת היובל בא לידי ביטוי בין השאר גם בקורבנות המוספים שלהם - פר אחד ואיל אחד, ולא שני פרים ואיל אחד כמוספי שאר החגים וראשי החודשים. מפי מו"ר הרב יואל בן נון שמעתי, שהפרשי הזמנים בין ראש השנה, יום הכיפורים והשמיני חג העצרת מבוארים על פי הפרש הימים שבין שנת החמה הקובעת את התקופות החקלאיות לבין י"ב חודשי הלבנה (10-12 ימים בשנה). לכן, בתאריכים שלנו הנקבעים על פי מולד הלבנה יש צורך בשלושה תאריכים בחודש ראש השנה לציון תחילת השנה החקלאית הצמודה למחזור החמה.

נראה בפשטות, שכל עניינו של חג הסוכות הוא להתזיר אותנו למדבר שהלכו בו בני ישראל משיצאו ממצרים עד שלא נכנסו לארץ.

בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ידוד אלהיכם: (ויקרא כ"ג מב-מג).

הסוכה באה להזכיר לנו את דרך המגורים במדבר, והיא באה במקום שהתורה תצווה אותנו לנטוש את נחלתנו ולצאת ממש את המדבר כדי לחוות את חווית הנדודים באין בית ונחלה. חווית הנדודים במדבר קשורה בדרך ניגודית ברורה לחג האסיף הבא לידי ביטוי במצוות ארבעת המינים:

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ידוד שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ידוד אלהיכם שבעת ימים: (ויקרא כ"ג לט - מ).

הניגוד עולה היטב מן הנאמר במשנה תורה:

פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך יריבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ידוד אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליךך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: (דברים ח יב - יז).

הצורך בסוכה הוא למעט את הביטחון העצמי הכרוך בבעלות על הנחלה בארץ ולהזכיר לנו את תלותנו בקב"ה ואת חובת תודתנו לו על נחלת הארץ דווקא בחג האסיף⁸.

אך הקשר למצוות הקהל מעלה דווקא את הקשר בין מצוות הסוכה לסיומה של השנה (החקלאית). היציאה ל'מדבר' מחדש (כל שנה) היא הכנה ל'ראש השנה' ביום השמיני חג העצרת. אנחנו נכנסים בו מחדש הביתה ו'עצרת' כמשמעו - להיעצר בתוך הבית) וזוכים בו מחדש מכוח תפילת הגשם להיכנס לא רק הביתה, אלא גם לנחלת השדה והכרם, לאכול מפריה ולשבוע מטובה במשך שנה נוספת, כלומר, נכנסים מן המדבר, ונוחלים מחדש את ארץ ישראל.

8. עיין רשב"ם דברים שם.

חויית חג הסוכות מקבלת משנה משמעות בסיומה של שנת השמיטה. הארץ נשמטת מידינו בהצהרה ברורה שאין אנו בעלים עליה, אלא, 'כי גרים ותושבים אתם עמדי'. היא הופכת כולה ל'מדבר' בשל הפסקת עבודתה ושמירתה עד ל'יתרם תאכל חית השדה'. עם ישראל ניזון בה מחסדי ה' הבאים בצווי הברכה בשנה השישית לשנה השביעית ולזו שאחריה בדומה למן במדבר, המבטא את חסדי ה', והניתן במנה כפולה ביום השישי גם ליום השביעי⁹. עם ישראל יוצא במשך שנת השמיטה למדבר. משמעותו של חג האסיף החותם את שנת השמיטה מצומצמת מאוד. ב'תמורה' לכך מתעצמת משמעותו של חג הסוכות במעמד 'נעשה ונשמע' הנערך בו על ידי כל העם - מעמד 'הקהל' של קבלת התורה מחדש על ידי 'גבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו' שקיימו את מצוות השמיטה כהלכתה. הם מקבלים את התורה 'ממדבר מתנה', לאחר שנטשו את שדותיהם, ועתה בחג הסוכות לאחר שנטשו גם את ביתם. מכוח קבלת התורה מחדש במעמד 'הקהל' הם זוכים מחדש בנחלתם לשש שנים נוספות.

יש בכך דמיון למשמעות ההליכה למדבר שדיבר עליה הושע הנביא:

והשמת גפנה ותאנתה אשר אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי ושמתים ליער ואכלתם חית השדה: ופקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר להם ותעד נזמה וחליתיה ותלך אחרי מאהביה ואתי שכחה נאם ידוד: לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדבר ודברתי על לבך: ונתתי לה את כרמיה משם זאת עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלתה מארץ מצרים: (הישע ב' יד - יז).

השמיטה מאונס עד ל'יתרם תאכל חית השדה' תוביל מחדש את עם ישראל למדבר כדי לכרות ברית חדשה עם הקב"ה, ברית דמוית זו שהייתה בימי נעוריה במעמד הר סיני.

*

מהלך זה של אירועים מוביל אותנו להגדרתה של ארץ ישראל כארץ הייעוד (בניגוד לארץ מולדת). נולדנו כעם ביציאת מצרים, וקיבלנו את התורה במדבר לקראת כניסה לארץ ה', וכדי לממש בה את תורתו.

9. בשנים, בשל הזמן העובר בין הצמחת היבול לבין לקיטתו, יש צורך בשפע א-לוהי גם בתחילת השנה השמינית. 'שש השנים' הנזכרות בחדסד מיוחד זה של הקב"ה לעמו בשנה השישית הן שנתיים ומקצת. ושמא נאמרה הברכה לשלוש שנים שלימות בעת שגם השנה השמינית נשמטת-בעת שהיא שנת היובל.